

A közös tantárgyak:

Elméleti tárgyak

1. Információ a modern társadalomban és kommunikálásának módjai
2. Az informatika alapjai
3. Bevezetés a kibernetikába
4. A matematika válogatott fejezetei

Analitikus tárgyak

5. Rendszerelemzés és információs rendszerek
6. Információforrások és bibliometria
7. Információelemzés és információs nyelvek
8. Az elemzésre alapuló információs tevékenység

Műszaki tárgyak

9. A számítógépek és programozásuk alapjai
10. Programnyelvek
11. Az automatizált adatfeldolgozás technológiája és adatbázisok működtetése

Alkalmazott tárgyak

12. Automatizált keresőrendszerek
13. Szöveges információk automatizált feldolgozása
14. A könyvtári munka automatizálása

Szervezési tárgyak

15. A tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer
16. Az információs politika szerepe a tudományos-műszaki fejlesztésben
17. Kiadás és szerkesztés
18. Repográfia

/PALÁTOVÁ, R. – BAKO, M.: *K otázkam d'alšieho vzdelávania informačných pracovníkov. = Knížnice a Vedecké Informácie*, 10. köt. 6. sz. 1978. p. 262–265./

(Futala Tibor)

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSGÉPESÍTÉS

A könyvtárgépesítés problémái és kudarcai

Az University of Illinois Könyvtártudományi Főiskolája 1978 áprilisában rendezte meg az adatfeldolgozás könyvtári alkalmazásaival foglalkozó 15. konferenciáját.

A. VEANER (University of California) arra hívta fel a figyelmet, hogy 20 éve, amikor a számítástechnika elérte a könyvtárakat, a bibliográfia fogalma jól meghatározottnak volt tekinthető. Kaotikussá azonban nem a gépesítés, hanem a világméretű társadalmi változások tették. *A könyvtárosok sokszor túl sokat vártak és kívántak a gépi feldolgozástól, s az észlelt kudarcok egy része más megközelítéssel elkerülhető lett volna.*

E. BRODMAN (Washington University, School of Medicine) előadása *a gépesítési kudarccal kapcsolatos reagálást tárgyalta*. A sikertelenségekről szóló beszámolók hiányának három okát nevezte meg: a gépesítéssel foglalkozók érzelmeit, a finanszírozással kapcsolatos álláspontokat és a kutatás-fejlesztés megértésének nehézségeit. A könyvtáros viselkedése sokszor hasonlít egy másik vallásra frissen áttért reagálásához: nem tudja megkülönböztetni az alapvető és a mellékes problémákat, minden – kicsi vagy nagy – egyaránt döntőnek tűnik számára. Sokszor akkor is védelmezni igyekszik álláspontját idősebb munkatársakkal szemben, ha nincs meggyőződve igazáról, nem hajlandó újraértékelni, hibákat és kudarccokat elismerni, noha erre lenne leginkább szükség.

Ami a finanszírozást illeti: a könyvtárosok anyagi bázisa gyakran gyenge, a fenntartók kockázatmentes üzemeltetést várnak, nem kísérletezést. Sikertelenség

esetén nem várható további támogatás, ezért a könyvtáros még kudarc esetén is a rendszer igazolására törekszik.

A könyvtárosnak meg kell értenie az alap kutatások elsőbbségét, hiszen csak az ezekből nyert ismeretek alkalmazhatók eredményesen. Még mindig túl keveset tudunk a könyvtárgépesítésről ahhoz, hogy bizonyosak lehessünk tervünk sikerében, ezért a beszámolóknak fel kellene tárniuk a kudarckok okait is.

J. C. KOUNTZ (California State University and Colleges) a kész gépi rendszerek beszerzésével kapcsolatos *állami bürokráciát vizsgálta*, részletesen is bemutatva a kaliforniai egyetemi könyvtárak öt különböző, kész gépesített kölcsönzési rendszer alkalmazására irányuló próbálkozásának sorsát.

A könyvtárosnak, ha automatizált rendszert kíván üzembe helyezni, a legkülönbözőbb bürokratikus akadályokkal kell szembenéznie. A szerződések megkötését számtalan bizottsági ülés, előzetes felmérés stb. előzi meg, óriási papírmunkát igényelve. Az előadó néhány javaslatot tett a nehézségek leküzdésére: a könyvtárosok megismertetése az adatfeldolgozás alapfogalmaival, egy éven belül eredményt hozó tervezetek megvalósítása, a könyvtár igényeinek pontos felmérése és meghatározása.

J. RILEY (Federal Library Committee) *a kooperációs könyvtárgépesítési programokról beszélt*. Hangsúlyozta, hogy minden program alapvető elemei az emberek, érettségük, igényeik, az irántuk tanúsított bizalom. A kooperációs rendszerektől várt eredmények közt sokszor túlzott hangsúly esik a gazdasági eredményekre, s így gyakran figyelmen kívül maradnak a résztvevők közti ellentétek, amelyek pedig eddig is több program bukásához vezettek.

A könyvtárak együttműködésével kapcsolatban gyakori két szélsőséges álláspont: az egyik szerint a kooperáció természetellenes, a másik szerint viszont az egyedüli megoldás. A valóságban egyszerűen olyan, realisztikus lehetőségről van szó, amely csak kellően képzett, nyílt gondolkodású és munkájukat szerető emberekkel meríthető ki.

J. COREY (University of Illinois) előadását azzal a bejelentéssel kezdte, hogy az egyetem tankönyvtárának gépi kölcsönzési rendszerét 1978-ban felszámolták, de nem azzal a céllal, hogy ismét visszatérjenek manuális eljárásokra, hanem *más automatizált rendszerre kívánnak áttérni*. Az eddigi eljárás kifejlesztésének tíz éve tele volt késedelmekkel, technikai hibákkal, irányítási és vezetési problémákkal. De e történetből is tanulságok, *hasznos következtetések vonhatók le*:

biztosítani kell a vezetés és a fenntartó testület támogatását;

felelős személy vagy szervezeti egység kijelölésével egyszerűsíteni kell az emberi kapcsolatokat: túl sok főnök esetén senki sem érzi magát felelősnek a gépi rendszerért;

kellő technikai tapasztalatok hiányában külső szakértőket kell igénybe venni;

a rendszertervet minél egyszerűbben kell megfogalmazni;

inkább a gépi berendezéseket szállító vállalat specifikációit vegyük figyelembe, mint a helyi szakértők tanácsait.

Mindezek szem előtt tartása ugyan még nem biztosítja a sikernek, de segít elkerülni a leggyakoribb bukási okokat.

Két előadásnak is témája volt a *számítástechnika alkalmazása a könyvtári katalógusokra*. D. KUNKEL a Washington Library Network, R. J. BRAITHWAITE az University of Toronto Library Automation System képviselőjében szólalt fel, s földrajzi távolságuk ellenére igen sok hasonló problémát vetettek fel.

KUNKEL a *hálózaton belüli integrált on-line katalógusról* beszélt. Előadásából az derült ki, hogy e téren inkább lehet nehézségek árán elért sikerről, mint kudarcokról beszélni. Alapproblémaként a következőket jelölte meg: a rendszer-karakterisztikák meghatározása, irányítás és vezetés; finanszírozás és a számítástechnika.

BRAITHWAITE témája a *cédulakatalógusról a számítógépes katalógusszerkesztésre való áttérés* volt. Mint-hogy ez a program már régen kezdődött, meg kellett küzdeni az egymástól eltérő, MARC-előtti gépi formátumok problémáival is. Hangsúlyozta a rendszer igen alapos tesztelésének fontosságát, utalva arra, hogy néhány probléma még így sem merül fel kellő időben. A nehézségek ellenére ma már mikrofilmes katalógussal dolgoznak, s ennek sok előnyét élvezik.

J. L. DIVILBISS (University of Illinois) könyvtártudományt oktat, noha eredeti végzettsége szerint elektromérnök, és számítástechnikai szakember. Előadásában utalt arra, hogy a *könyvtárgépesítés oktatása gyakran eltér attól, amire a hallgatók kezdetben számítanak*. Megemlített néhány viselkedési összetevőt, amelyek az ez irányú képzést befolyásolják: probléma-megoldási készség, fantáziahiány stb.

Ch. L. HULIN pszichológus (University of Illinois) arról beszélt, hogy *miként befolyásolja a technológia megváltoztatása a feladatokat és az egyéneket*. A könyvtárak vezetői nem hagyhatják figyelmen kívül a számítógép hatását a könyvtári környezetre és a munkatársakra. Új vagy eltérő feladatok keletkeznek, s ezek közvetlen – s nem is mindig pozitív – hatással vannak e feladatok elvégzőire, akik erőteljesen, de nem egyformán reagálnak az új hatásokra.

A radikális technikai változásokra – s a számítógépesítés ilyen – ráépülnek a szervezeti struktúrában, a munkában és a személyiségekben bekövetkező változások, amelyek nem hagyhatók figyelmen kívül. A szervezet tagjainak tudniuk kell a változásokról. Alapvető fontosságú a vezetés és a munkatársak közti konzultáció, a dolgozókat a program kezdetétől be kell vonni annak fejlesztésébe.

K. DASGUPTA (Indian Institute of Mass Communication, New Delhi) a *könyvtárgépesítés indiai és, általánosabban, fejlődő országbeli problémáival foglalkozott*. Hangsúlyozta, hogy a prioritások és az igények a fejlődő és a fejlett országokban erősen eltérnek. A gépesítéssel kapcsolatban technológiai, gazdasági és szemléleti problémákat különböztetett meg.

Indiában súlyos technológiai probléma a sokféle típusú számítógép, amelyek egy része eléggé elavult. A hardware inkompatibilitása jelentős software-problémához is vezet. A kommunikációs rendszer nem elég fejlett ahhoz, hogy a hálózatépítést lehetővé tegye.

A fejlődő országokban súlyos gazdasági problémák vannak. Minden esetben alaposan meg kell gondolni, milyen megoldás elégíti ki a legjobban az igényeket. Az információt nem tekintik létszükségletnek. A kereskedelmi forgalomban beszerezhető adattárak túlságosan drágák, jelentős részük amúgy sem tartalmazza azt az irodalmat, amire a fejlődő országoknak szükségük van.

Hasonlóan komolyak a szemléleti problémák, amelyek zöme a gépi lehetőségek meg nem értésében gyökerezik. Ebből sokszor keletkeznek felesleges és költséges párhuzamosságok. Az ország valós érdekeit és igényeit sokszor hagyják figyelmen kívül: fejlődő országokban az életszínvonal emelése, a nép alapvető igényeinek kielégítése az elsődleges cél, s az információs szolgáltatások csak korlátozottan fejleszthetők.

H. W. AXFORD (University of Oregon) esettanulmányon mutatta be, hogy a valóság sokszor túltesz a

fantázián. Egyetemi könyvtárak egy csoportja automatizálási kísérletet végzett. Miután megállapították, hogy egy könyv megrendelésétől katalogizálásáig átlag 502 nap telik el, *deus ex machina*-ként fordultak a számítógéphez. Bár a szakértők a munkaszervezet fejlesztését javasolták, ezzel mit sem törődve olyan kísérletbe fogtak, amely három év alatt tökéletes kudarcként bizonyult és kimúlt.

A kudarc okai itt is nagyjából azok voltak, amelyekre más előadók is utaltak: bürokrácia, nem megfelelő képzettség és ellenőrzés, az adatfeldolgozás szervezetlenségei, a költség- és időszükséglet alábecslése. *A leg súlyosabb hiba azonban az a leegyszerűsítő szemlélet volt, amely szerint a manuális rendszer elégtelenségeit egycsapásra kiküszöbölí egy bonyolultabb technológia. A számítástechnika alkalmazásának kudarcai a jövőben is első sorban ezért következhetnek be.*

/SMITH, L. C.: *Problems and failures in library automation. = Bulletin of the American Society for Information Science*, 4. köt. 5. sz. 1978. p. 29–31./

(Sárdy Péter)

A bibliográfiai munka automatizálásának távlatai a Szovjetunióban

A bibliográfiai iránti igény – az információrobbanás, illetve az egyre újabb dokumentumtípusok megjelenése következtében – nőttön nő; mind sürgetőbb kíváncsi a bibliográfiai szolgáltatások gyorsaságának fokozása és differenciálódásuk. Az elvárásoknak nem lehet másként eleget tenni, mint a legkorszerűbb számítástechnikával.

Mivel ehhez a műszaki feltételek nagyrészt már adottak, minél előbb meg kell teremteni a szellemi és szervezeti előfeltételeket is. Létre kell hozni az állami automatizált bibliográfiai rendszert (*Goszudarsztvennaja avtomatizirovannaja bibliograficeszkaja szisztéma, GABSZ*). A hasonló szükségletek alapján megtervezett és már bizonyos részeredményeket is felmutatni tudó világméretű és nemzetközi vállalkozások – az UBC (*Universal Bibliographic Control = Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel*), az UNISIST (*World Information System for Science and Technology = Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer*), az ICIREPAT (*International Cooperation in Information Retrieval Among Patent Offices = Szabadalmi Hivatalok Nemzetközi Információkereső Együttműködése*) és az NTMR még külön is sürgetik a Szovjetunió ilyen vonatkozású felzárkózását.

A Szovjetunióban is szép számmal vannak már automatizált bibliográfiai információs rendszerek. Így pl.: a

periodikumok regisztrálásának automatizált szolgálata (*Avtomatizirovannaja szluzsba registracii periodicseszkij izdanij, ASZRPI*), a tudományos–műszaki kutatási beszámolók automatizált rendszere (*Avtomatizirovannaja szisztéma informacii po nauke i tehnikе v oblasti nepublikuemih dokumentov, ASZINIT*), az ipari katalógusok automatizált rendszere stb.

Az Össz-szövetségi Könyvkamarában kidolgozás alatt áll a szovjet kiadványok gyűjtését, feldolgozását, tárolását és keresését biztosítani hivatott automatizált információs rendszer (*Avtomatizirovannaja szisztéma szbora, obrabotki, hranenija, poiska i vudacsi informacii ob otecsestvennih izdanijah – ASZOI-bibliografija*). Ez először csak a könyvekre és a brosúrákra terjed ki, majd fokozatosan a többi kiadványfajta.

A Lenin Könyvtár új beszerzéseinek feldolgozását kívánja gépesíteni. Közismert az ASZSZISZTENT rendszer nagyszabású koncepciója (bővebben ld. TMT, 26. köt. 3. sz. 1979. p. 103–106.).

Egy azonban bizonyos: ha az eddigi törekvéseket a közeljövőben nem sikerül összefogni, az automatizált bibliográfiai rendszer álom marad. Egyelőre megoldatlan a retrospektív keresés, nincs biztosítva a bibliográfiai források tárolása és a róluk való tájékoztatás, közkeletű a többszöri feldolgozás.

Az összefogás rendkívül bonyolult, hiszen feltételezi az inputok, a rendszerben végbemenő folyamatok és az outputok szabályozását. Az automatizált bibliográfiai rendszert nem lehet másként elképzelni, mint a különféle funkciójú, különféle felügyeletű és különböző fejlettségű bibliográfiai rendszerek föderációját. Funkcionális szempontból a rendszernek négy alrendszerre kellene tagolódnia, ún. *az analitikus–szintetikus feldolgozás, a tárolás (a bibliográfiai információ archivuma), a szolgáltatás, végül az irányítás és fejlesztés alrendszerére*. Ez utóbbi keretében működnek a bibliográfiai források országos automatizált adatbankja (*Goszudarsztvennünj avtomatizirovannünj bank bibliograficeszkij isztocnikov, GABBI*).

Az irányítási és fejlesztési alrendszert és az adatbankot „intézményesíteni” kellene, azaz létre kellene hozni a bibliográfiai bibliográfiájának össz-szövetségi központját (*Vseszojuznünj centr bibliografii bibliografii*), mint bibliográfiai szolgáltatási, szervezési és kutató központot.

Csakis ily módon lehetne felszámolni napjaink bibliográfiai válságát, biztossá és gazdaságossá tenni a bibliográfiai szolgáltatásokat.

Mindez szükségképpen súlyos problémák elé állítja a bibliográfia elméletét. Eddig a bibliográfia papír-dokumentumokkal dolgozott. Most megnyílt a lehetőség a bibliográfiai információk nem papíron való tárolására, illetve a használó és a bibliográfiai információtárak közötti „nem dokumentális dialógusra”. Ez azonban nem változtatja meg a bibliográfiai munka lényegét. Az